
Павел Ляхновіч

...

...

П

Два аповеды

Золата князёўны

Сонца як сабака высалупіла язык і цяжка дыхала. Мурзатыя босыя падлеткі, падымаючы воблакі гарачага пылу, гулялі ў “пікара”. На званьніцы, што адначасова была і брамай, мітусіўся званар, склікаючы праваслаўных на абедню. Звон, цягучы і густы як мёд, расьцякаўся над Ракавам, над ракою, над навакольнымі лясамі, перасякаў дзяржаўную мяжу. Быў чуён аж у Вялікім Сяле, якое навісала над мястэчкам, бо размяшчалася на схіле Менскага ўзвышша. Вялікае Сяло было “пад Саветамі” і землі вялікасельскага калгасу прымыкалі амаль да агарожы з калючага дроту. Нягледзячы на нядзелю, на калгасных палатках працавалі. Тым ракаўцам, што жылі бліжэй да мяжы, на левым беразе Іслачы, было чуваць, як галосяць велікасельскія бабы. Яны таксама хацелі аддаць сёмы дзень тыдня Богу, але ім не дазвалялі.

Міхоль Пупкін, які з-за малага росту меў сярод местачковых яўрэяў мянушку “Дзі Фэртэле” – “чвартка” – сядзеў на вынесеным зэдліку у цяньку ля сцяны сваёй хаты. Хата адначасова служыла і крамай, таму мела ганак з трох прыступак, які без усялякіх там сенцаў і тамбураў проста ад ходніка вёў да ўваходу. Над уваходам вісела шыльда, вохрай па чорным – “Sprzedaz komisowa. M. Pupkin”.

Па твары Міхоля сцякаў пот, і ён раз-пораз выціраў яго ручніком, што вісеў на шыі. Абьякавым позіркам праводзіў людзей, якія накіроўваліся ў царкву, ведаў – пакуль ня скончыцца літургія, кліентаў у краме ня будзе. Міхоль сварыўся з жонкай.

– Міхоль, гэта ж аферысты, як ды дазволіў сябе абдурць, – магутным басам крычала з разяўленых дзвярэй крамы Фіра, вусатая кабета грэна-дзёрскага росту. – І гэта соль? Яна ж чорная, як маё жыццё з табой! І за няшчасныя сто фунтаў ты аддаў гэтым пагромшчыкам пяць злотых! Ай вэй! Які ты дурны! Не дарэмна мая мама, хай яе душы будзе лёгка, казала, – глядзі Фіра, ён пусьціць цябе і тваіх дзяцей жабраваць!

– Фіра, золата маё! (Ха! Яна будзе мяне вучыць гэшэфту...) Ну чаго ты сярдуеш! Пра якое жабрацтва ты кажаш? Ці не твае сыны вучацца ў Валожыне ў ешыбоце. І да іх будуць зьвяртацца “рэбэ”... Ці ня я сяджу ў сінагозе разам з грэйсэ балебацім – тварам да ўсіх астатніх? Ну што табе гэтыя сто фунтаў солі! Гэтыя кантрабандысты ня хочуць хадзіць на той бок таньней. Фірачка, можа ты хочаш каб я сам пайшоў ноччу ў гэтую Траскоўшчыну? Можа ты захацела пабыць удавой? (...А каб ты ведала, колькі я яшчэ плачу гэтаму кацапу, што “не заўважае” маіх людзей...). Фіра, а можа ў цябе няма шчупакоў, і ты ня можаш прыгатаваць да шабату фіш?...

Пупкін змоўк. Грукочачы па бруку коламі набліжаўся лёгкі вазок на рэсорах, запрэжаны белым канём. Вазок параўняўся з Міхолем і спыніўся. Той борзьдзенька ўскочыў і падаў руку: з вазка ступіла маладая прыгожая жанчына ў доўгай, да пят, белае шаўковай сукенцы і саламяным капялюшыку, абвязаным як хусткай белым шалікам. Пазнаў дачку князя Друцка-Любецкага, летні маёнтак якога быў тут непадалёк, у Новым Полі. Лецішча князёў засталася на тым баку, у “таварышаў”.

– Дзень добры, дзень добры, панна Канстанцыя! Як я рады бачыць такую гжэчную панну ў нашых палестынах! Як здароўе ягамосьці князя, вашага таты, хай Бог падорыць яму дзвесьце гадоў. Прощэ, прощэ – заходзьце! Ах, як вы выраслі! Сапраўдная нявеста! Ай вэй, які шчаслівы будзе той, хто мецьме гонар узяць вашу руку і сэрца! Праходзьце, праходзьце ў залу. Тут няма чаго купіць для высакароднай панны. Які там наш гандаль! Сьлёзы! Усе хочуць падмануць беднага жыда! Каб знайсці нейкі тавар, прыходзіцца гойсаць што той сабака. То ў Вільню, то ў Варшаву. І ніхто не скажа слова падзякі, кожны называе скурадзёрам. А каб жа яны ведалі, як лёгка ў наш час займацца гэшэфтам! Якія гэта расходы! А дзеці? Чым большыя дзеці, тым большыя клопаты...

– Добра, добра, пан Пупкін. – з мяккай усмешкай перарвала струмень словаў князёўна. – Не прыбядняйся.

Яны ўвайшлі ў вялікі задні пакой, што месціўся далей па калідору за “крамным”. Вялікі дубовы буфет з медным сямісвечнікам ля процілеглай сцяны, масіўны стол з моранага дуба, мясцовай работы, цвёрдыя крэслы з высокімі сьпінкамі вакол стала.

– Сядайце, калі ласка, панна Канстанцыя. Можа што зьясьцё? Праўда у нас усё па-простама..., мы – бедныя жыды...

– Не турбуйцеся, пан Пупкін. Кавы, калі ласка.

– Фірачка! Кавы гжэчнай паньне! О, у нас кава, дык кава! Ажно з Кракова!

– Пан Пупкін, я ведаю дакладна – кава ў Кракаве не расьце... Я хачу да вас зьвярнуцца, пан Пупкін, мне людзі параілі. Так, адна прапанова. Вы здолееце на гэтым добра зарабіць.

– Так-так. Слухаю вас?

– Там, у лецішчы, у Новы Полі засталася нешта вельмі важнае. Калі расейцы занялі, мы былі ў Італіі. І цяпер я хачу забраць тое..., тыя дакументы. Яны для нашай сям’і маюць надзвычайнае значэньне.

– Так-так, панна Канстанцыя. Але ж прайшло ўжо амаль год, кацапы там, у вашым маёнтку усё перашукалі... Мабыць вашы дакументы даўно чытае ў Маскве Фэлік Дзяржынскі...

– Не, яны надзейна захаваныя. Пад ганкам насупраць левай калоны. Трэба толькі выняць пару камянёў з бруку і памацаць жалезным прутом. Пан Пупкін, я ведаю, што вы пасылаеце туды, за мяжу сваіх людзей, якія носяць тавар. Я вельмі добра заплачу – і вам і таму чалавеку.

– Хай Бог сьцеражэ! Пані Канстанцыя! Якія людзі! Якія тавары! Я прыстойны гандляр. Я шукаю тавары афіцыйна. Я не парушаю законы Рэчы Паспалітай. Ня ведаю, хто вам такога пра мяне нагаварыў, плюньце яму ў вочы, каб яго разьбіў паралош, каб ён загнуўся язвамі. Я не займаюся ніякай кантрабандай, панна Канстанцыя!

– Пан Пупкін. Вы стары, разумны чалавек. І хітры. Бачыце, як я адкрылася перад вамі... І я і вы ведаем, хто з ракаўцаў трымае ў руках большасьць кантрабандных шляхоў. Не адмаўляйце мне. Слова гонару, вы не пашкадуеце!

– Не, не, панна Канстанцыя! Раней, можа і было крыху, а зараз кацапы ўсталявалі на мяжы такую ахову! Сабе даражэй займацца чымсьці супрацьзаконным. У мяне дзеці, сыны. Вучацца ў Валожыне. Дасьць Бог – ня будуць такімі гаротнымі гандлярамі, як іх тата. Я быў бы рады дапамагчы чымсьці такой высакароднай панне, але ня маю магчымасьці. Выбачайце.

– Вельмі, вельмі шкада, пан Пупкін. – У вачах князеўны заблішчэлі сьлязінкі. Яна імкліва ўскочыла, крутанулася на абцасіках. Загрымелі па бруку колы, зацокалі капыты.

– Міхоль, ты звар’яцеў! У гэтых людзей столькі грошай, што табе ня можа прысьніцца ў самым лепшым сьне... Чаму ты не дазволіў ім падзяліцца з намі?

– Ой, Фіра! Дарагая мая Фіра! Ты такая разумная і я дзіўлюся, што гэта табе не зразумела. У гэтым Новым Полі стаіць гарнізон кацапаў. Ты ведаеш, што мне каштуе знайсці чалавека, які ходзіць праз мяжу? Не, ты ня ведаеш, што мне гэта каштуе! Пупкін не рызыкуе дарэмна, з-за нейкіх там дакументаў. Калі раптам я згублю там свайго чалавека, мне гэта выйдзе даражэй.

– Можа я штосьці і не разумею, Міхоль, але ... О, зараз будзе марока на маю галаву. Гэтыя праваслаўныя такія злодзеі, калі ёсьць сярод іх хтосьці з прыстойным характарам, то гэта вялікая раскоша...

З царкоўнай брамы натоўпам павалілі вернікі, расьцякаючыся па плош-

чы. Літургія скончылася.

***

Палын патыхаў так, што круцілася галава. Круглы месяц высока ў небе пабялеў, зоркі зьніклі. У пойме Іслачы слаўся густы туман. Ён амаль па шыю хаваў белага каня. Справа і злева, на высокіх схілах абалоны чарнеў хваёвы лес. Шарэла. Ззаду, дзе застаўся Ракаў, чуцён быў шум кірмаша. Вершнік на кані, танклявы, амаль бязважкі спалохана круціў галавою, баючыся кожнага гуку – броханьня бабра ў рацэ, трэску ламачча ў лесе. Апануты ў мужчынскае, але з першага погляду было відаць – дзяўчына.

Канстанцыя, атрымаўшы адказ Пупкіна, спачатку хацела шукаць кагосьці іншага – ня ён адзін арганізоўвае “рэйд” кантрабандыстаў у Вялікае Сяло, Траскоўшчыну, часам нават у Менск – але падумаўшы пабаялася залішняй агалоскі. Вырашыла дабрацца да схованкі сама. Перш трэба ўверх па Іслачы дайсьці да вусьця Чорнага Ручая, потым Чорным Ручаём амаль да Новага Поля, дачакацца цемры, пракрасьціся да лецішча...

Конь спыніўся, упёршыся ў калючы дрот. Агарожы няма толькі ў рэчышчы. Падпарадкоўваючыся вершніку, конь ступае ў ваду...

...Ігнат, салдат рэвалюцыі, з цяжкасьцю змагаўся са сном. У галаве муцілася, вочы, шурпатыя, як засыпанья пяском, заплюшчваліся. Усё навокал здавалася нерэальным – і ўсхліпы ручая, і шум лесу, і белы маладзік на ярка-блакітным небе. Яно то зьяўлялася ў сьвядомасьці, то некуды зьнікала, і тады Ігнат трос галавой, або мачыў твар вадою. Каб зараз хто спытаў яго – што самае прыёмнае ў сьвеце – ён ні хвіліну не разважаючы адказаў бы “сон”.

Побач проста на лясной ігліцы, адшпіліўшы шаблю і падклаўшы пад галаву кулак, спаў напарнік, Федзя. Калі Федзя пачынаў занадта моцна храпіць, Ігнат нямоцна штурхаў яго ў бок. Яны былі “у сакрэце” на белапольскай мяжы. Навязалі зь вечара коней пасьвіцца на лузе, а самі захаваліся каля агарожы, на беразе ручая, што ўпадаў у раку з чысьцюткай вадай.

Цішыня расьцілалася навокал. І ў гэтай цішыні данесьлася ў затуманеныя ранішняй стомай Ігнатавы мазгі рытмічнае плёханьне. Як дым плыў над поймай туман. І выплыў з яго – сам белы як туман – конь з вершнікам, танклявым як лаза. Працёр Ігнат запясочаныя вочы і дабравата тыцнуў ботам пад скабы напарніку. І адразу закрыў яму рот далоньню, каб не крыкнуў чаго спрасоньня. І прашаптаў яму на вуха: “Гля...Нарушитель...Баба”. А конь тым часам павярнуў з ракі ў ручай і спакойным крокам набліжаўся да “сакрэту”. Выцягнулі чырвоныя байцы з похваў шаблі і сталі за стаўбурамі хвояў, якіх тут расло незьлічона.

А калі параўняўся конь з байцамі, выступілі яны з-за дрэваў і Федзя спакойна ўзяў каня за аброць. Ускрыкнула Канстанцыя, пашкадавала што так саманадзейна насъмелілася на гэтую небясьпечную гульню. Але ўжо тузануў яе за руку кацап у шапцы з вострым верхам, падобным на цьцку каровіну, сьцягнуў з каня, кінуў на зямлю. “Конік мой конік, чаму ты не пачуў небясьпеку, чаму не панёс назад?” – думала Канстанцыя пакуль чырвоны баец прывязаў коніка да дрэва і яшчэ не ўсьведамляла, што гэта найвялікшая няўдача яе жыцьця.

– Ну, что пани? Отъездилась? Показания – откуда, куда, зачем – бу-

дешь кому надо давать. А нам – просто – давать. Скидавай порты, прелюбодействовать будем... – А калі ўбачыў, што не разумее яго дзяўчына, проста нахіліўся і рыўкам разарваў кашулю да пояса, агаліўшы тугія грудзі. Ускочыла князеўна на ногі, апякла позіркам гвалтаўніка, ускінула руку. А ў руцэ – пісталет, не пісталет нават, а цацка небяспечная, малюсенькі такі. Блізка было, хапіла б Фёдару гэтай цацкі каб пакінуць сьвет, але малодшы сябра і напарнік яго, Ігнат Парфір’еў, салдат рэвалюцыі, уваткнуў сваю шаблю у сьпіну паненкі, аж вастрыё паміж грудзямі вылезла. Захлынулася крывёй дачка класавага ворага, выпусціла з роту чырвоную бурбалку і абсела на зямлю, дзе Чорны Ручай з Іслаччу зьліваецца. І зьявілася ў Ракаве магіла-склеп пад чатырохскатным дахам-капліцай і кароткай эпітафіяй “Загінула ад бальшавіцкіх рук”. На могілках каталіцкіх, побач з гасьцінцам. Нябожчыкаў ракаўцы здавён хаваюць асобна – юдэяў, каталікоў і праваслаўных.

***

Зьвінелі над Ракавам касьцельныя званы. Несьлі на руках труну з дзіўнага чырвонага дрэва. Ляжала ў труне ў шлюбным убранстве Канстанцыя. І была яна нават прыгажэйшая, чым у жьшыці. Адпяваў князеўну кардынал ажно з Кракава. Праводзіць сабраліся амаль што ўсе ракаўцы – каталікі, праваслаўныя, юдэі. Калі працэсія праходзіла паўз дом Пупкіна, той зняў кіпу, ды прыстроіўся ў хвасьце даўжэзнай калоны.

Вярнуўся прыгаломшаны, выцягнуў зэдлік і сеў ля ганку на ўлюбёным месцы. Сядзеў доўга, пераводзячы вочы ад сьценаў сінагогі, што месцілася за царквою, на званьніцу. Нарэшце вымавіў сам сабе: “Ай-ай! Што ты скажаш на гэтае няшчасьце? Хто ж мог падумаць, што гэтае дзіцё рашыцца паехаць само...” Потым змоўк і зноў перакідваў погляд пукатых чорных вачэй са сьцен царквы на сьцены сінагогі. А калі вярнуўся ў хату, Фіра сказала:

– Міхоль, я маю ў запасе пару словаў...

– Кажы, Фіра.

– Там ніякія не дакументы...

– І я так думаю, Фіра.

– Трэба паслаць туды надзейнага чалавека, Міхоль. Пашлі Кур’яна, ён шмат разоў насіў табе кантрабанду...

– Не, Фіра. Кур’ян хітры. Ён правярць што нясе. Трэба новы чалавек. Трэба мужык з вёскі. Чэсь Пякарскі з Міхалова прасіў пазычыць грошай. Хоча купляць зямлю.

– Ты даў, Міхоль?

– Ён не адказаў, як зьбіраецца вяртаць, Фіра. Я не такі багаты, каб рабіць прэзэнты мужыкам....

***

– Слухайце, Чэсь, – сказаў Міхоль Пупкін Пякарскаму, паклікаўшы таго ў “залу”, – я не сквапны, як вы маглі пра мяне падумаць. Я хачу даць вам магчымасьць самому зарабляць неблагія грошы. Празь нейкі час вы здолееце сабраць патрэбную суму.

Чэсь, высокі, – Міхоль ледзьве даставаў яму да грудзей, – хударлявы прыгорблены мужчына гадоў трыццаці пяці, у пацёртых нагавіцах і даш-

чэнтэ стаптаных чаравіках, нярвова камячыў кепку. Слухаў уважліва, баючыся прапусьціць хоць адно слова. У ваччу сьвяцілася надзея.

– Толькі, Чэсь. Наша гутарка – У “крамнай” палове хаты былі кліенты, таму Міхоль панізіў голас, – не павінна стаць нікому вядомай. Нават жонцы.

– І жонцы? А як жа ж...

– Праца, якую я маю прапанаваць будзе займаць ня шмат часу. Разы тры-чатыры на месяц. І то – начамі. Жонцы трэба што-небудзь прыдумаць. Але, Чэсь, праца будзе небясьпечная. Затое і заробкі большыя, чым у вашага пана Маслоўскага. Ці згодзен?

– А гэта... Ня красьці? Ці гэта... Не рабаваць?

– Не-не! Ну што вы, Чэсь! Ці ж я падобен на злодзея, ці на бандыта? Звычайны гэшэфт, толькі крыху незаконны. Трэба будзе хадзіць за мяжу, насіць туды і адтуль тавары. Калі зловяць, будзеш казаць, – шукаў карову, заблукаў, а мяшок знайшоў. Ну? Дык вы згодны?

– Добра. Я, гэта... сапраўды на тым тыдні карову шукаў. Спачатку ля Казакоў, потым ля Пярэжыраў, Выганічаў. Потым сьцягнула, дык я ў цемры вакол Паморшчыны ды за Вялікае Сяло зайшоў. І не заўважыў тае мяжы. Як разьвіднела, бачу – я ўжо далёка. Спалохаўся, думаў памежная стража зараз схопіць – і ўсё. Гамон. Дык нават ня бачыў той стражы. Ні “таварышчаў”, ні палякаў.

– Вы вельмі гаваркі, Чэсь. Я ўжо думаю забраць сваю прапанову назад. Вы не адказалі, ці згодны?

“От жа хітры жыд! – Падумаў Чэсь. – Ужо амаль наняў, а пра аплату яшчэ ні слова ня вымавіў. Як жа ж гэта каб не прагадаць...”

– Ты ж не сказаў, колькі будзеш плаціць. Калі меней чым дзесяць златаў за адзін раз, дык тады сам цягай свае тавары...

– Фэ, Чэсь! Клянуся долям маёй мамы, мне здаецца, што вы грубіян. Дзесяць злотых! Скажу вам, як казаў цар Саламон – і неразумны, калі маўчыць, мудрым здаецца. Гэта пра вас, Чэсь. Слухайце сюды. Я плачу вам чатыры злоты за адзін рэйс, і мы паціскаем рукі! Так? Вы не ведаеце тое-сёе, Чэсь. Кажу гэта выключна для вас. Я плачу дзесяць златаў таму кацапу, што вартуе дрот. Так што я раблю вам страхоўку, Чэсь! Добра! Я буду плаціць пятнаццаць златаў вам, але хай той клятвы кацап па вас страляе! Згода?

Чэсь, які сапраўды тыдзень таму зблудзіўшы трапіў за мяжу (драцяная агарожа, відаць была не паўсюль) і нацярапеўся там страху, калі пачуў пра “страхоўку”, палагаднеў. Урэшце сышліся на пяці злотых за адно падарожжа не далей Траскоўшчыны, і дваццаці злотых – у Менск.

– А зараз, пан Пякарскі, – сказаў Міхоль, і адчыніў буфет. – Ці ня будзе вам гідка выпіць з нехрышчоным па сто пяцьдзесят?

Чэсю гідка не было. Выпілі па сто пяцьдзесят.

– Як клічуць вашу жонку? Ці маеце дзяцей? Ну, то вось для вашай кабеткі прэзэнт. Фіра, прынясі тую хустку, з кветкамі... І насып малому Янку Пякарскаму цукерак. Чэсь, першы рэйс будзе заўтра ноччу. Падрыхтуйце сваю жоначку, што начаваць будзе адна. І нікому ні слова, як дамовіліся.

***

Сонца апускалася недзе за Страпляўцамі. Яго апошнія пурпуровыя

промні заблыталіся ў крыжах былой уніяцкай царквы Перамянення Гасподняга, якой ужо дзевяноста гадоў карысталіся праваслаўныя.

Пупкін, косячыся на дзверы, інструктаваў Чэся Пякарскага:

– ...ад дальняга кута агарожы трыццаць крокаў у хвойнік. Там ямка, закіданая ламаччам. Пад ламаччам – мяшок. Не, не цяжкі... Чэсь, я плачу вам пяць златаў не для таго, каб вы ведалі, што ў мяшку. Потым увесь час – лесам уздоўж гасьцінца. Калі падыдзеце да агарожы... Вы ўмеце крычаць качкай, Чэсь? То тры разы крыкніце качкай. Нічога, што ў лесе няма качак. І далей ідзіце сьмела. Мяшок перакінеце, а сам – пад дрот. Слухайце сюды, Чэсь. Тры разы качкай. Дойдзеце лесам да дарогі на Траскоўшчыну – і там тры разы качкай. Да вас падыдуць. Аддасьце ім мяшок, забераце тое, што дадуць яны. І – назад. І што? І за гэты шпацыр я павінен плаціць пяць златаў! У іншых краінах за такі шпацыр па хваёвым лесе плоцяць тья, хто шпацыруе! Гэта ж курорт!

Сонца апускалася за Страпляўцы. Яго апошнія пурпуровыя промні заблыталіся ў крыжах...

– Сёньня у нас Новае Поле. – Міхоль ставіў перад Чэсем новае заданьне. – Вы калі-небудзь былі ў Новым Полі? Вельмі файна! Чэсь, сёньня я пасылаю вас у вельмі небяспечнае месца. Там стаіць кацапскі гарнізон. Таму – колькі вы хочаце надбаўкі за рызыку? Яшчэ пяць златаў? Добра, Чэсь. Я даю вам дзесяць златаў надбаўкі. За вельмі лёгкую справу. Але сёньня да вас ніхто не падыдзе. І барані Бог вас, Чэсь, трапіць у рукі памежнай стражы. Ну, там ля дроту будзе як заўсёды. Так, качкай. Слухайце, Чэсь, я перадумаў, я дам вам зверху пятнаццаць златаў. Гэта вельмі харошы гешэфт. Але небяспечны. Мне замовілі бомбу. Ну, людзі, якія забяспечваюць маю краму рыбай. Таму з грузам трэба быць больш асьцярожным, чым з дзіцем. Ніякіх страсеньняў і ўдараў! Вы ведаеце маёнтка князя ў Новым Полі?. Трэба незаўважна падкрасьціся да галоўнага ганку, насупраць левай калоны выняць два-тры камяні і патышкаць пад калонай вось гэтым, – падаў Чэсю заостраны металічны прут. – Як намацаеце цвёрдае, выкапаць вось гэтай кельняй. Слухайце сюды, Чэсь! Што вы там убачылі? Паўтараю: з грузам абыходзьцеся вельмі асьцярожна. Вазьміце заплечнік, так будзе зручней.

Палын патыхаў так, што круцілася галава. Высока ў чорным небе, падобная на круглы бабскі твар з перавязанай шчакой, на зямлю глядзела поўня. Яна залівала ўсё наваколле прывідным сьвятлом. Нізіны заплывалі туманам. Летні маёнтка князёў Друцка-Любецкіх стаяў на высокім узгорку, на схілах узгорку ляпіліся хаты паспалітых навапольцаў. Атачаў Новае Поле лясны масіў.

...Да маёнтку Чэсь падышоў з боку Заслаўя, лесам, імкнучыся не выходзіць на адкрытыя месцы. Прабіраючыся, ледзьве не атрымаў разрыў сэрца, калі за некалькі крокаў раптам зароў самец казулі. І яшчэ доўга разносіліся па лесе ягоныя хрыплыя адрывістыя рыкі, падобныя здалёк на брэх вялікага сабакі. Гэта было кепска, бо магло насцьцярожыць вартавых, калі яны былі.

Вартавыя былі. Прынамсі адзін. Калі, сьлізгаючы як вужака, Чэсь перапоўз пустку паміж лесам і будынкам княскага лецішча, у яркім месячным сьвятле заўважыў на ганку постаць у шапцы “з пупам”. Вартавы

сядзеў на ганку, прыхіліўшыся сьпіной да правай крайняй калоны. Доўгая вінтоўка са штыхом-іголкай ляжала ўпоперак на каленях. Галава схілілася да грудзей. Ён спаў. Нават пахрапваў у сьне.

Уздоўж франтальнай сьцяны – дзе паўзком, дзе на кукішках – Чэсь падабраўся да ганка. Потым прыкрываючыся ганкам – да левай, бліжняй, калоны. Паляжаў, аддыхваючыся і назіраючы за вартавым. Той спаў, раз-пораз плямкаючы губамі. Аддыхаўшыся, Чэсь намацаў прут, які тырчэў завостраным канцом з заплечніка, выцягнуў яго і утыркнуў паміж камянямі бруку, што пачынаўся ад ганка. Потым пачаў разгойдваць яго, імкнучыся загнаць глыбей. Урэшце першы камень заварушыўся і з нягучным скрыгатаньнем вывернуўся з зямлі. Асьцярожна, баючыся стукі, Чэсь адклаў яго ў бок. Астатнія чатыры пакінулі свае месцы без супраціву і зусім ціха. Тады Чэсь загнаў прут пад ганак, пад калону. І адразу натрапіў на нешта больш цьвёрдае, чым зямля. Сэрца, якое і дагэтуль стукала так, што здавалася магло пабудзіць вартавога, затрапятала як у птушаняці. Нават стала крыху млосна. Чэсь адпоўз за калону, сеў і ськінуўшы заплечнік, дастаў кельню. Вярнуўся да дзіркі ў бруку і асьцярожна пачаў капаць. Ціхае скрыгатаньне, з якім кельня ўваходзіла ў зямлю здавалася яму грымотамі. Праз хвіліну адклаў інструмент і сунуў абедзьве рукі ў выкапаную пячору. Рукі намацалі невялікі прадмет, закручаны ў мяккае. Учапіўся і з намаганьнем вырваў прадмет. Зноў адкаціўся за калону і ліхаманкава пачаў пакаваць яго ў заплечнік. Рукі не слухаліся і засунуць здабычу не ўдавалася. Нават забыўся, што гэта бомба, рухаўся рэзка і нервова.

Унутры будынка, за дзьвярыма пачуліся крокі і Чэсь пакінуў спробы засунуць скрутак у заплечнік. Схапіў усё ў бярэмя і на сагнутых нагах шмыгануў уздоўж сьцяны за вугал. Дзьверы завішчэлі, адчыніліся, і на ганак нехта выйшаў. Прачнуўся і ўскочыў вартавы, упусьціўшы вінтоўку на брук, было чуваць як яна бразнула. Чэсь ня стаў чакаць і колькі было сілы кінуўся да лесу. Калі па твары ўжо пачалі хвастаць галінкі, пачуў ззаду воклічы і некалькі стрэлаў.

Мяжу давялося пераходзіць ажно ля Старога Ракава на досьвітку. Па лесе ішоў выглядаючы кожны крок, каб не храбуснула пад нагой сухая галінка. Калючы дрот заўважаў здаля. Лёг, і з паўгадзіны плазаваў по роснай траве, падлез пад дрот, прапоўз далей. Калі зусім вымак у расе, устаў і накіраваўся да Ракава. Падыйшоў да мястэчка, калі ўжо добра разьвіднела. Захаваў заплечнік у траве ля Урбановічавага плоту, а сам дварамі – ля сінагогі, ля царквы, потым праз вуліцу – і пастукаўся да Пупкіна.

Дзьверы адчыніліся адразу, быццам Пупкін сядзеў і чакаў. У вачах сполах:

- Дзе заплечнік? Што тавар, не знайшоў?
- Чаму не, знайшоў. Сьветла ўжо, дык я ля плоту схаваў.

Зноў сполах:

- Пад плотам? Ніхто не бачыў?
- Ды не, здаецца.
- На, во, мех. Ідзі адразу ж і прынясі. Толькі спакойна ідзі. Вялікі...бомба?
- Ды не...
- Ну, то падыдзеш, разуйся, і чаравікі ў мех, і... тавар. І...надзяры

травы, з паўмяшка, і напхай зверху. І адразу да мяне, але не сюды, праз заднія дзверы.

Праз дваццаць хвілінаў шчаслівы Пякарскі, сьціскаючы ў кішэні жменю манетаў – ажно дваццаць златаў – амаль падбегам шчыраваў у заходнім накірунку, у бок Міхалова. Міхоль Пупкін, зачынўшы дзверы на засову, зайшоў у камору, запаліў газавы ліхтар і дастаў з меха заплечнік, а з заплечніка цяжкі скрутак спаранхнелай тканіны. Абарваў тканіну і вызваліў цёмную ад часу металічную бляшанку. Некалькі імгненняў – і ў далонях Міхоля бліснула чырвоным. Бляшанка цалкам была запоўнена манетамі з выявай апошняга расейскага цара. Манеты акуратна складзены ў слупкі і кожны слупок – у скураную панчошку.

***

Палын патыхаў так, што круцілася галава. Вечар, шэры вечар, бо промні заблыталіся недзе ў тлустых шэрых аблоках, ператварыўся ў ноч. Насмяглая зямля прасіла дажджу. Цёмныя хвоі таксама прасілі дажджу. Паветра было гарачае і цяжкае, як хваравіты потны сон. Вецер пачынаў гуляць у верхавінах. Х-гу-у-у-у-у! – крычалі совы. І было жахліва. Цела пакрывалася пухірчыкамі і халодным потам.

Чырвонаармеец Афоня Ягораў сутаргава сьціскаючы вінтоўку – патрон у патронніку, палец на спуску – з жахам углядаўся ў цемру. Пост, абсталяваны дахам-“грыбком” знаходзіўся непадалёк ад калючай агарожы ў паўсотні метраў ад брукаванкі. Дарога перагароджвалася рухомай заслонай – казламі з жэрдак, заплеченымі тым жа калючым дротам. Побач з заслонай – будка з дошак. Там, у будцы ягоны напарнік. Ён ахоўвае дарогу і забяспечвае рэжым пропуску. Які там пропуск! Сьпіць, мабыць, на ўслоне.

Ён, Афоня, пісар. І трапіў у гэты жах выпадкова. Пару дзён таму вартавы, які сёння павінен быць тут, пад гэтым вась “грыбком”, заснуў і ледзьве не здарылася бяда. Вораг рыхтаваў тэрарыстычны акт. Пачаў капаць яму для закладкі фугаса пад ганак казармы. І толькі выпадковасьць – аднаму з чырвоных байцоў захацелася па патрэбе – спудзіла тэрарыста. Няладны вартавы трапіў на месяц у “карцэр” – сутарэньне таго ж будынку – а ён у гэты страшны лес, дзе праз некалькі дзесяткаў метраў варожая тэрыторыя.

Х-гу-у-у-у-у, крычаць совы. Ш-ш-ш-ш-ш, шумяць верхавіны. Страшна! К-ш-шы-к! К-ш-шы-к! К-ш-шы-к! А гэта не страшна. Гэта дзікая качка.

І раптам! Крокі! І нешта цёмнае, вялізнае, гарбатае – павольна, як у страшным сьне і зусім блізка! Якія там “Стой, хто ідёт! Стой, стреляць буду!” Якія папэраджальныя стрэлы ўверх! Афоня здрыгануўся і націснуў на спуск. У кронах загуло і на зямлю абрынулася страшэнная залева.

Так загінуў Чэсь Пякарскі і панёс страты Міхоль Пупкін. Афоня паехаў у падмаскоўныя Мыцішчы ў пазачарговы адпачынак, а камісар навапольскіх памежнікаў на месяц атрымаў тэму для выступленьняў перад асабовым складам.

***

Сонца як сабака высалупіла язык і цяжка дыхала. Мурзатыя босыя падлеткі, падымаючы воблакі гарачага пылу, гулялі ў “пікара”. Па белым ад сьпёкі небе ў бок Менску раз-пораз праляталі самалёты з белымі кры-

жамі. Калі яны праляталі, падлеткі кідалі гульнію і задзіралі галовы. Самалётны звон, ад якога сьвярбела скура, расьцякаўся над Ракавам, над ракою, над навакольнымі лясамі. Дзяржаўную мяжу не перасякаў, яе не было з верасьня трыццаць дзевятага. Толькі ракаўцаў усё роўна не пускалі ў Вялікае Сяло і Траскоўшчыну, а велікасельцаў – у Ракаў.

Міхоль Пупкін, які з-за малога росту меў сярод местачковых яўрэяў мянушку “Дзі Фэртэле” – “чвартка” – сядзеў на вынесеным зэдліку у цяньку ля сьцяны сваёй хаты. Хата больш не служыла крамай, але ганак з трох прыступак, без усялякіх там сенцаў і тамбураў проста ад ходніка вёў да ўваходу. Над уваходам выдзяляўся сьлед ад колішняй шыльды.

Па твары Міхоль сьцякаў пот і ён раз-пораз выціраў яго ручніком, што вісеў на шыі. Абыякавым позіркам праводзіў людзей, якія часам праходзілі ля зачыненай царквы. Міхоль гутарыў з жонкай.

– Міхоль, пра гэтых фашыстаў кепска пісалі ў газэце. Велвел па мянушчы “Гуле”, той, што з Юрздаўкі, я ня вельмі яму давяраю, ён замногаменьціць языком, але ён добра чытае па-руску, дык Велвел казаў, што фашысты ні за што забіваюць яўрэяў. Міхоль, ідзе вайна, а ты сядзіш ля ганку і нечага чакаеш. Ты хочаш мець непрыемнасьцяў, Міхоль? У цябе двое сыноў, трэба нешта рабіць.

– Золатка маё, Фіра! Ты рвеш мне сэрца. Я ня ведаю, што рабіць, Фіра. Палякі давалі нам гандляваць, але ненавідзелі нас. Прыйшлі рускія, казалі што яны ўсіх любяць – і зачынілі сінагогу, разрабавалі краму. Прыйдучь немцы – паглядзім, Фіра. Скажу табе па-сакрэце, – Міхоль азірнуўся ў бакі, – я маю тое-сёе на чорны дзень...

Пупкін змоўк. Грымячы па бруку коламі, з тарахценьнем на плошчу выехалі тры матацыклы з вазкамі. Дзятва спыніла гульнію і цікавала. На кожным па двое, ў жалезных шапках і з кароткай зброяй на грудзях. На вазку устаноўлена яшчэ нейкая зброя, даўжэйшая. Абдалі сьмярдзючым дымам, затармазілі. Міхоль ускочыў, неўпрыкмет здзёр з галавы кіпу і засунуў у кішэню. Халера іх ведае, можа балбатун Велвел такі мае рацыю. Хацеў даць лататы ў хату, але падумаў, што гэта выкліча падазрэньне. Не ўсьведамляў, што гэта найвялікшая памылка яго жыцьця.

Немцы, запыленыя, з чорнымі, сьпечанымі сонцам тварамі, пакінулі матацыклы, спакойна агледзеліся. Выглядалі сыта і ўпэўнена. Той, што быў бліжэй утаропіўся на Міхоль:

– Ком гір! – І падмацаваў рухам пальца, паклікаў.

– Фіра, зачыні дзьверы! – не азіраючыся кінуў Міхоль, стараючыся інтанацыяй не выклікаць пярэчаньяў. Падышоў. Зірнуў немцу ў вочы. Бледна-блакітныя яны выражалі стому і абыякавасьць.

– Юдэ? – Рэзка як пошчак пугі, запытальна.

Міхоль зрабіў выгляд, што не разумее.

– Ду біст юдэ? Ты ест еврэй?

– Не, паночку! Я тутэйшы, беларус! – Павярнуўся паўабарота управа, да царквы, старанна перажагнаўся “трыма пярстамі”. – Вось!

Немец не міргаючы глядзеў на яго абыякавымі вачыма. Погляд ад твару апусьціўся ніжэй, на круглаваты живот, на вузенькую скураную дзяжку, што трымала нагавіцы. Ямчэй узяў зброю і раптоўна шарнуў руляй па жываце. Зьверху ўніз. Балюча. Дзяжка лопнула. Нагавіцы спалі да каленяў. І адкрылі тое, што спрадвеку адрозьнівала юдэя ад

хрысьціянiна. “Машынэнпiстоль” загаўкаў, плюючыся агнём, у хаце нема закрычала Фiра.

***

Сонца як сабака высалупiла язык i цяжка дыхала. Мурзатыя падлеткі ў “кетах”, падымаючы воблакi гарачага пылу гулялі ў “цюка”. Па вулицы, пакрытай сьмярдзючым, мяккiм ад сьпёкi асфальтам туды-сюды гойсалi машыны. Ад iхняга гудзеньня i выхлапаў балела галава i круцiла суставы.

Иван Пякарскi, доўгi, худы i прыгорблены, якому ракаўцы невядома з-за чаго прыляпілi мянушку “Дзудзаль”, сядзеў на бярвенцы у цяньку ля сьцяны сваёй хаты. Хата была старая i мела асаблiвасыць – ганак з трох прыступак, без усялякiх там сенцаў i тамбураў вёў ад ходнiка проста да уваходу. Над уваходам цямнела вялiкая прамакутная пляма. Вiдаць даўней там вiсела шылда.

Иван быў “навалаччу” – так называлi карэнныя ракаўцы некарэнных (тыя ў адказ называлi карэнных “грашамi”). Пятнаццаць год таму ён набыў гэтую хату i пераехаў з Мiхалова.

Па твары Ивана сьцякаў пот i ён раз-пораз выцiраў яго рукавом кашулi. Абыякавым позiркам праводзiў людзей, якiя часам заходзiлi ў браму званьнiцы. Иван сварыўся з жонкай.

– ...А каб ты апруцянеў! Каб ты сам застрэліўся гэтымі патронамi! А каб табе гэтыя тры рублi ў труну паклалi! Паламлю я тваю стрэльбу! Далiбог, паламлю! – вiсклiвым дзярпучым голасам крычала з разяўленых дзьвярэй хаты маленькая разбэрсаная кабетка. – Я збiраю, збiраю гэтыя капейкi! Каб унучкам цукерачку купiць! А ты адразу тры рублi! А каб ты гэтымі патронамi задушыўся!

Иван ездзiў у Валожынскую бальнiцу да рэўматолага i там купiў на тры рублi набояў да сваёй “кольбы” – раздзёўбанай курковай дубальтоўкi шаснаццацатага калiбру. Гэтым на погляд жонкi здзейсьнiў бессэнсоўную трату. Иван любiў паляваньне.

– Ад цукерак зубы гнiюць. – Агрызнуўся. Пагрозу паламаць стрэльбу ўсур’ез не прыняў. Жонка паважала матэрыяльнае i нанесцi шкоды рэчам не магла.

– А каб у цябе рукi адгнiлi! Каб у цябе ногi пакруцiла! Каб ты не дайшоў да гэтага лесу! Шмат мы наелiся з твайго паляваньня?! – Яшчэ больш ускiпела жонка.

– Сьцiхнi! Сьцiхнi, курва! Сьцiхнi, горш будзе! – Рукi i ногi балелi даўно i слухаць праклёны было надзвычай крыўдна. Баба нарывалася.

Навучаная працяглым сумесным жыцьцём, Рэня iмгненна сьцiхла. Ведала – пасья “курвы” справа можа дайсьцi да кухталёў. Пакрыўджана зашмыгала носам i шуснула з хаты. Да дачкi, а мо да сына. Дзецi даўно жылi ў сталiцы саўгаса “Ракаўскi”, а ўнукi былi ўжо стоадсоткавымі “грашамi”.

Горача. Иван падняўся па прыступках, зачынiў на гак дзьверы, калiдорам прайшоў у “залу”, уключыў тэлевізар “Горизонт”, якi стаяў на масiўным дубовым сталe. Яшчэ убранства пакоя складалi два ложка з нiкеляванымi сьпiнкамi. Лёг на ложак. Экран тэлевізара засьвятляўся i ў пакой уварвалася жалобная музыка. Голас дыктара за кадрам з пастаўленымi

стрыманымі рыданьнямі агалосіў: “Внимание! Внимание, товарищи!...- Сегодня после долгой и продолжительной болезни...”

– Цьху, ты! – падняўся і пачаў шчоўкаць, пераклучаць на другую праграму. На другой была тая ж жалобная музыка. Тузануў з разеткі электрашнур. Экран лыпнуў і звузіўся да памераў капейкі. Капейка доўга сьвяцілася, паступова зьнікаючы. Зноў лёг на ложак.

Промні сонца ляглі на падрапаную скрыпучую падлогу прамакутнікамі. У промнях лётаў пыл і добра было відаць, як яго шмат. Быццам зачараваны палётам пылінак, Іван пагрузіўся ў діўны стан, калі зусім няма думак. Толькі промні і пыл. Ціха. Чуваць, як шашаль грызе драўніну. Пад падлогай прабегла мыш, ці пацук – быццам конь праімчаўся.

У куце зашкрэблася. Праз зусім маленькую шчыліну – і як толькі пралазіць! – вылез вялізны пацук. Іван не варушачыся сачыў за зьвярком. Іван быў паляўнічым-рамантыкам, хоць і ня ведаў гэтага. “Паглядзец” для яго заўсёды было важней за “ўзяць”.

Пацук увайшоў у сонечны простакутнік і нешта кінуў. Яно доўга і меладычна зазьвінела і бліснула чырвоным. Іван варухнуўся, і пацук зьнік, зноў здзівіўшы неадпаведнасьцю сваіх памераў і шчыліны.

Спачатку здалося – медная манета, дзьве капейкі. Але ўбачыў мужчынскі профіль з барадой і адразу ўзгадаў гутаркі са старымі. Уключыў сьвятло ў каморы, дастаў сякеру...

...Пад падлогай на спаракхелай бляшанцы знаходзілася гняздо. У ім варушылася ружовае. Іван наклаў побач груды старых анучаў і асыярожна перанёс гняздо. У бляшанцы стаялі цяжкія слупкі ў скураных панчошках...

15.02. – 21.02.2006.

Апошні нячысьцік

(ненавуковая фантазія аб мутантах)

Вясну перажылі двое, Кырр і Куга. Вяртаючыся з Выраю птушкі прынеслі на крылах Мору, і шмат іх засталася ўскалмачанымі рознакаляровымі купінамі ляжаць на берагах рэк і азёр. Драпежнікі аб’ядаліся падлай. Потым Мора разьятралася, як дзік, што адчуў смак крыві, і накінулася на людзей. Людзі трэсьліся, пакрываліся пухірыкамі, заходзіліся сухім дзярочым кашлем і на пяты дзень сыходзілі ў Вырай. Целы ахвяраў закопвалі ля ўваходаў у буданы, а калі Мора ахапіла ўсё племя і закапваць ужо не было каму, засталіся ляжаць. Ад іх па навакольлі расьцякаўся цяжкі пах тлену. Мядзьведзі і ваўкі ішлі на гэты пах і расьцягвалі трупы па навакольлі.

Кырр працнуўся на досьвітку ад гукаў ваўчынай грызьні ў суседнім будане. Працягнуў руку за зброяй – палкай з уціснутым і моцна абвязаным у расшчэп на канцы вострым крэменем. Выйшаў з будана і заплюшчыўся – вочы балюча разанула няяркім яшчэ ранішнім сьвятлом. Вельмі балела галава і скура, яна была адчувальнай як адкрытая рана. Ваўкі з разьдзьмутымі жыватамі стаялі непадалёку і разглядалі яго строгімі жоўтымі вачыма. Кырр хрыпла закрычаў, замахнуўся дроцікам. Потым падняў ламачыну, кінуў. Ваўкі ляніва адскочылі і зьніклі ў падлеску. Пайшлі ў бок ракі. Наеўшыся мяса ваўкі заўжды п’юць.

“Яшчэ пяць разоў я ўбачу ўзыход Яра. – Падумаў Кырр. – І сустрэнуся

з бацькамі, з братамі”. Цела трэсьлі дрыжкі, выламвала суставы, гэта было вельмі пакутліва і Кырр хацеў хутчэй трапіць у Вырай.

Разьдзіраючы кашаль пачуўся аднекуль зверху. Кырр падняў галаву і высока на дрэве заўважыў гняздо складзенае з галінак сярод тоўстых сукоў. Кашлялі там. Рукі і ногі не слухаліся, сэрца калацілася і Кырр, пакуль дабраўся да гнязда ўвесь пакрыўся халодным, ліпкім потам. Там, раськідаўшыся на скуры аленя ляжала Куга, дзяўчына з іхняга племя. “Тут нас разьдзяўбуць, гэта лепш, чым быць зьедзенымі ваўкамі, нашы целы стануць птушкамі і будуць блізка ад Яры, а ўвосень яны палятуць у Вырай. Цікава, ці пазнаем мы там свае целы ўвасобленья ў птушак?” – Падумаў ён, прымошчваючыся каля Кугі.

***

...Кырр ляжаў за паваленым дрэвам на краі вялізнай паляны. Цікаваў за статкам аленяў. На паляне пасьвілася дзічыха, узьдзіраючы пласты зямлі доўгім магутным лычам, за ёю з віскам корпаліся маленькія паласацікі і леташнія чорна-бурыя, падрослыя ўжо падсвінкі. Дзічыха – чорная і гарбатая, з хібам на ўзноўні Кырравага падбароддзя – выглядала сярод свайго статку як курган сярод купін. Дзікі пакрысе набліжаліся і можна было б паспрабаваць здабыць падсвінка, але Кырр добра ведаў нораў дзічыхі, ня раз ужо ратаваўся ад яе на дрэвах. Таму ўсю ўвагу засяродзіў на аленях. Іх было шмат – каб падлічыць не хапіла б пальцаў на руках і нагах разам у Кырра, Кугі і іхняга малога, што нарадзіўся дзьве Луны таму. Сярод аленяў дурэлі, пацешна скакалі на доўгіх танклявых ножках шэра-рыжыя, у белых плямах аляняты. Тыцкаліся пысачкамі да матчыных цыцак, смакталі, потым адыходзілі і клаліся ў траву – зьнікалі, губляліся сярод блікаў, што пасылаў на зямлю скрозь лістоту Яр. Кырр ведаў – малыя аляняты будуць таіцца да апошняга, а старыя проста ўцякуць.

Так і здарылася. Прыкмеціўшы месца, дзе лягло аляня, Кырр выйшаў са сваёй схованкі і ня тоячыся накіраваўся ў той бок. Дзічыха гучна рохнула, статак яе спакойна і дружна схаваўся сярод нізкіх, спусчаных да зямлі яловых галінах. Алені пачулі трывожнае “гу-х-х” дзічыхі і паднялі галовы на доўгіх шыях, углядаючыся ў бок Кырра. Потым усе разам кінуліся ўздоўж паляны, робячы вялічэзныя скачкі над кустоўем, што дзе-нідзе трапляла на іх шляху. У ваччу ажно замігцела ад белых азадкаў.

З травы цікавала фіялетавае вока. Само алянё зьлілося з лугавой посьцілкай. Нават знаходзячыся ўсутыч незаўважнае. Кырр заўсёды зайздросьціў іх здольнасьці маскавацца. Яшчэ крок, і малое ірванулася прэч, але прабітае кінутым дроцікам перакулілася праз галаву і забілася ў агоніі. Кырр падскочыў, папрасіў алянё дараваць яму, і двума рукамі крамнёвага нажа перарэзаў на шыі жылу. Кроў пульсуючым струменем ударыла адтуль. Яе Кырр акуратна зьліў у ямку на зямлі. Зьвярнуўся з падзякай да духа лесу. Потым аднёс тушку на край паляны, у цень. Там спрытна ускрыў аляняці живот, выцягнуў і закапаў бэбухі, напхаў у чэрава крапівы і мяты, зьвязаў асакой ногі, ускінуў на плечы...

...Яр закатваўся за возера. Ягонья чырвоныя промні заблыталіся ў русявых валасах Кугі. Ад водблеску валасы здаваліся цяжкімі, як доўгія водарасьці на імклівай плыні. Схіліўшы твар, яна карміла немаўля.

Кырр насыпаў на кавалак бярозавай кары жменьку пылу, што застаецца пасля шашалю і ўдарамі крэменю аб крэмень выбіваў іскры. Хутка, падняўся блакітны дымок, запахла паленым. Лёгкім дыханьнем падзьмуў на тлеючы драўняны пыл. Загарэлася бяроза. Неўзабаве запалала вогнішча. Калі ламачча згарэла, Кырр павесіў над вугольлем тушку аляняці, пранізанаю сырой алешынай.

На вугольлях, спачатку ярка-пунсовых, потым барвовых як вячэрні Яр, зьяўляўся лёгкі белы прысак, з тушкі капаў тлушч, і тады ў паветры разліўлася смачны пах, ажно гнала сьліну. Дзіцянятка, ружовае ў мігталівых успышках іскраў крактала і плямкала ля матчынай цыцкі. Куга ціха ойкнула і заварушылася, адхіляючы малога ад грудзей.

– Кусаецца? – Спытаўся Кырр.

– Не, шчыплецца. – Куга паказала Кырру плячо, пакрытае маленькімі сінякамі. – Ён такі дужы!

– Немаўляты ўсе вельмі чэпкія...

– Раней, да таго, як Мора забрала нашых людзей, я ніколі ня бачыла такіх дужых дзяцей! Глядзі! – Куга паднесла малога да дрэўца. Дзіцё адразу ўчапілася за галінку і павісла. Потым малы лёгка падцягнуўся на двух руках і голымі дзяснамі пачаў сьлініць кару. Куга з цяжкасьцю адарвала малога ад галінкі, дала яму ў адну руку сучок, які ён сьціснуў у маленечкай далоньцы, другой дала прычапіцца да ранейшага дрэўца. Немаўля павісела крыху на адной руцэ, потым гэтак жа лёгка падцягнулася і радасна агукаючы зноўку пачало мусоліць галінку.

– І яшчэ ён умее змяняць колер скуры, як драўняная яшчарка. Сёння, калі ты быў на паляваньні я паклала яго на сухую траву. Праз некаторы час ён зрабіўся жоўта-карычневы, у палоску, зусім як трава, на якой ён ляжаў. Я нават не адразу яго разгледзела. Спалохалася, думала што зьнеслі драпежнікі. Вось, паглядзі. – Куга зьняла ружовага хлопчыка з галінкі, на якой ён ужо з хвіліну вісеў, падцягнуўшыся на адной руцэ, і паклала ў траву. Немаўля радасна піснула і папаўзла, на вачах мяняючы ружовы колер скуры на зялёны з белымі, чорнымі і карычневымі плямамі, становячыся зусім незаўважным нават з блізкай адлегласьці.

– Ён падобны на вялікую травяную жабу. – Кырр быў уражаны. – Можа духі лесу пачулі маю зайздасьць да жывёлаў, да іх уменьня быць нябачнымі, і падаравалі нашаму сыну гэтую здольнасьць? Прыкладзі яго да хвоі.

Праз хвіліну дзіцятка, моцна ўчапіўшыся за няроўнасьці кары, нагадвала вялікі нарост на дрэве.

– Шмат якія дзіцяняты жывёлаў вельмі добра маскуюцца пакуль малыя. А калі становяцца большымі, мяняюць афарбоўку на іншую. Калі наш сын захаве гэтыя здольнасьці – ён будзе самым вялікім паляўнічым! – Кырр адрэзаў ад засмажанай тушкі добры кавалак і паклаў на вугольле. – Духі лесу! Прыміце ад нас ахвяру ў знак падзякі за ваш дар сыну! Хай ён захаваемца назаўсёды! Хай пераходзіць на ўсіх нашых нашчадкаў! – Голас Кырра расьцёкся над возерам і ў адказ на пацямнелым небе ўспыхнула бліскавіца.

***

Шэры туман расьцёкся над балацінай. На ўсходзе з яго выкочвалася сонца, слабымі яшчэ промнямі ня ў змозе пафарбаваць ружовым. Высока-высока праплыў з грукатам блішчасты крыжык, пакінуў белую паласу.

Рог разьнёсься над навакольлем і па ягоным сігнале закрычалі, загаманілі, засьвісталі людзі. Шыхх прагнуўся ў гнязьдзе, якое шмат гадоў выкарыстоўваў па чарзе з парай белавостых арланаў – яны ўвесну і ўлетку, ён – астатні час. Пазяхнуў, пацягнуўся, аж затрашчэлі косьці. Сустракацца з паляўнічымі асьцерагаўся. Ведаў па досьведу свайму і спачылых ужо бацькоў, што такія сустрэчы прыносяць клопаты. Спрытна, як зьмяя сьлізгануў вышэй, у крону старой віхлы, аж пакуль маглі вытрымаць галінкі. Стаіўся. Скура яго пайшла зялёнымі, белымі, рудымі плямамі і зусім зьлілася з лістотай, што пачала ўжо жухнуць. Прыслухаўся сваім зьвярыным слыхам. Вунь адтуль, з усходу з шумам ідуць загоншчыкі, іх пяцёра. Разам з загоншчыкамі чуваць частае дыханьне і лёгкія крокі. Гэта сабакі. На захадзе чуваць шоргат і храбусьценьне – стралкі ніяк ня могуць пастаяць нерухома. Месца выбралі кепска – зараз падымецца сонца і асьлепіць. І ветрык – дзьме ад іх на загоншчыкаў. На адным з нумароў некалькі людзей. Што да чаго? Звычайна імкнуцца ахапіць як мага больш, а тут стоўпіліся чалавек сем амаль у адным месцы...

Непадалёку трэск трысьнягу. Дзічыха ўсхапілася, прыслухоўваецца, прынюхваецца. Пайшла ўздоўж лініі стралкоў, павяла свой статак. Заліліся, застагналі сабакі, натрапілі на сьлед. Шыхх зьедліва ўсьміхнуўся. Зьверху добра відаць узмакрэлых загоншчыкаў у аранжавых камізэльках, што павольна прадзіраюцца скрозь зарасьнікі ракіты, трысьнягу, спатыкаюцца аб купіны, закрытыя высокай травой. Ідуць, крычаць. А статак ужо выйшаў з аблавы. Цяпер да вечару будуць чакаць ды клікаць сабак.

Адзін з загоншчыкаў выйшаў пад віхлу, прыхіліўся да яе стаўбура цяжка аддыхваючыся. Ён быў блізка, Шыхх тэлепатычна “пачуў”, што робіцца ў яго галаве. Усе перажываньні аранжавага загоншчыка імгненна сталі шыххавым набыткам.

Паляўнічы баяўся, што ў загоне не акажацца дзікоў, альбо яны ня пойдучь на лінію стралкоў. Тады старшыня разьюшыцца і звольніць з пасады галоўнага егера. Лепей бы пабіў, як мінулы раз. Сінякі заживуць, а звальненьне прынясе шмат бяды для яго сям’і. Была злосьць на ахоўнікаў старшыні, якія абкружылі яго з усіх бакоў і не турбуюцца каб стаяць ціха. Ім што, ім абы шэф быў у бясьпецы, а за няўдачу паляваньня давядзецца адказваць яму, галоўнаму егеру. Была злосьць на самога старшыню. Абрывда яму, бачыце, паляваньне з вышкі, калі на стук у вядро выходзяць чатыры-пяць дзесяткаў прыкормленых дзікоў. Страляй на выбар. Не – захацелася загонам. Сам бы палазіў у загонцы! Добра яшчэ, што не з падыходу. Як жа, падыйшлі бы з гэтакай хэўрай!... О! Сабакі сыходзяць управа. Падлючая ахова, дышла вам у горла! Адагналі-ткі статак. Ну, цяпер пачнецца!...

Крохкі сук трэснуў уверсе. Паляўнічы спалохана ўськінуў твар. З кроны, хістаючы адну за другой галіны на яго падала нешта стракатае і бясформеннае. Інстыктыўна схапіў стрэльбу, прыстаўленую да дрэва, але ні выстраліць, ні нават уськінуць не пасьпеў. “Нешта” лёгка пераляцела цераз яго, прызямлілася за сьпіной, імгненна скочыла ўбок, перакрыўшы кустом дырэктрысу, і зьнікла. Падалося, што гэта была вялізная – з чалавека – малпа ў камуфляжным касьцюме. “Адкуль тут малпы? Ды яшчэ ў камуфляжы? – Думаў перапалоханы і шакіраваны егер. – Ды і не падобен на малпу, больш на чалавека, але ж спрыт! Як у гібона. А можа, якія ворагі, сьпецназ?! Можа палююць на старшыню?!

Ну, канечне! Гэта тэрарыст! Тэрмінова паведаміць ахове! Эх, шкада, не паспеў выстраліць!.. Бягом, зараз не да паляваньня, трэба ратаваць старшыню. Толькі б паверылі. Тады будзе не да разборак, чаму дзікі ўцяклі.”

***

Шыхх бясшумна бег на ўсход, кожную хвіліну спыняючыся і слухаючы. Бег імкліва, але не варухнулася ніводная галінка, не трэснуў сучок пад нагамі. Толькі крыху шамацеў сухі трысьнёг.

Высьлізнуў на бераг ракі, парослы густым кустоўем. Ціха, бяз плюханьня ўвайшоў у ваду, нырнуў. Пад вадой мог пратрымацца даўжэй за выдру. Прайшоў ля самага дна глыбокай ямы. Дно чорнае, заваленае тарфянымі грудамі з падмытага ў час веснавой паводкі берага. Трэцяе павека, празрыстае, таму пад вадой яму ўсё. Холаду асеньняй вады ён не адчуваў. Мерз толькі ў самыя лютыя зімовыя маразы. Тады приходзілася забівацца ў стагі сена, не вывезеныя сялянамі, хавацца ў вялікіх дуплах, ці нават у лазьнях і на гарышчах.

Зьлева, ускаламуціўшы воблака мулу падхапіўся і зьнік шчупак. Мяса шчупакоў Шыхх не любіў, таму даганяць ня стаў. Прайшоў яму, заглядаючы ў шчыліны паміж грудамі, куды часам забіваюцца язі і акуні, але нічога не знайшоў. На выхадзе, на схіле, напалову занесены пяском стаўбур. Шыхх павольна, па самым дне падплыў і ўважліва заглядаючы ў прамежак паміж дрэвам і дном пасунуўся ўздоўж. І вось – чародка буйных язеў. Кожны якраз на адзін наедак. Павольна працягнуў рукі, няўлоўны рывок – і рыбіна забілася ва ўчэпістых пальцах. Каб спыніць пакуты, зубамі пракусіў галаву. Вынырнуў паміж берагам і вецьцем лавага куста, агледзеўся. Выйшаў на бераг, моцнымі пазногцямі садраў з рыбіны луску, выдраў і выкінуў вантробы. Надраў з мяккай вільготрай зямлі аеру, абчысьціў да белай мякаці. Вымыў усё ў рацэ і, заядаючы сырое рыбіна мяса аерам, пасьнедаў. Харчаваўся ён зазвычай адзін раз на суткі-двое. Зламаў лазінку, размачаліў на пэндзлік кончык, доўга чысьціў і паласкаў у рацэ зубы. Да чырвані нашкроб цела рачным пяском, абмыўся. Потым нацёрся балотнай мятай і палыном. Рабіў так да лёду, зімою мыўся сьнегам.

***

Страх пасяліўся ў хворай душы старшыні. Застарэлы і ліпкі. Забываўся ён пра яго толькі ў хвіліны сапраўднага захаплення – гуляючы ў хакей, пасья ўдалага стрэлу на паляваньні, або назіраючы за выкананьнем сьмяротных прысудаў. Пасья страх узьнікаў з новай сілай і часам даводзіў яго да асатаненьня.

Старшыня стаяў на нешырокай візірцы з пяцізараднай магазінкай “Браўнінга” ў руках. Крыху збоку, па мяжы, дзе заканчваліся густыя зарасьнікі ракіты і пачыналася сьцяна трысьнягу, праходзіла зьвярыная сьцежка. Зрок і слых старшыні былі там. Ён перажываў зараз лепшыя хвіліны. Усе страхі, хваляваньні, клопаты аддаліся і не існавалі для яго. Злавалі ахоўнікі. Іх як быццам не было тут, але раз-пораз з бакоў чулася пакашліваньне, храбусьценьне сухога бьльнягу, шоргат галінак па вопратцы. “Тупагаловыя бычкі. – Раздражнёна думаў старшыня. – Ну няўжо нельга пастаяць ціха? Трэба разабрацца з начальнікам аховы. Ці ж гэта

сапраўдныя профі? Чым яны займаюцца ў час баявой падрыхтоўкі? Яны павінны быць цішэй за мыш.”

Набліжаліся галасы загоншчыкаў. Запрацавалі сабакі. Усё бліжэй, бліжэй. Здаецца, чуваць шум дзічынага статку. Спыніліся. Слухаюць. А-а, распранаціт вашу матары! Адварнулі. Сабачы брэх аддаляецца, уздоўж лініі пайшлі. Неданоскі! Не могуць нармальна выставіць зьвера на свайго старшыню! Усіх паздымаю!

– Ахова! Начальніка аховы і старшага егера – да мяне! – Сеў у раскладное камуфляжнае крэсла, кінуў у траву “Браўнінг”. Чвэрць гадзіны чакаў, думаў – паляваньне сапсавана, дзень, што павінен быў прынесці раўнавагу ў душу, пайшоў кату пад хвост. – Ну, што там? Можа я сам павінен бегач за гэтымі афэлкамі? Даю яшчэ пяць хвілінаў!

Бягуць. Мокрыя, зьяканыя. Добра. Бойцеся.

– Таварыш старшыня! Начальнік аховы па вашым загадзе...

Быццам адмахваючыся ад мухі спыніў жэстам рукі:

– Палкоўнік! Ты хто па нацыі?

– Я?...

– Не – я! Ты па нацыі – казь-зёл! І вашы так званія элітныя прафесіяналы – таксама казь-злы! Чым вы там займаецеся на бэпэ? Гарэлку жраце? – І адразу да старшага егера: – Я табе недастаткова плачу? Ты ў люстэрка глядзіся? У цябе ўжо шчокі на грудзі кладуцца! А за тую зарплату, што я табе даю, ты адзін!... Чуеш?! Адзін! Павінен! Япрука! Да мяне! Прыгнаць! – У старшыні зашумела ў галаве, усю істоту апанавала шаленства. – Падонкі! Забыліся, каму служыце! Хто вас да карыта дапусьціў, хто са сьметніку падняў!

Лаяўся брудна і з асалодаю. Цікаваў, як прыслужнікі пакрываліся чырвонымі плямамі: “Ну што – таварыш старшыня? Ну, я – таварыш старшыня! Што ты бяжочаш? Ты можаш нармальна дакласьці? Члена-раздзельна?! Які дыверсант? Тэрарыст? Адкуль тут пасярод балотаў – тэрарыст?” – Страх зноў вяртаўся ў збалелую душу. Старшыня супраціўляўся яму, гнаў ад сябе. – “Так. Палкоўнік. Я нікуды не паеду. Зараз усімі сіламі абкружаем урочышча. Мне нікога не патрэбна. Я буду тут, на гэтым самым месцы. Усіх у аклад! Паляваньне “катлом”. Абшукаць кожны куст, кожную купіну! І ня дай Бог не пакажаце мне таго тэрарыста! Жывога, або мёртвага! Згнаю ў турме за падман! Вы мяне ведаеце, я не жартую”.

***

Промні восеньскага сонца сьцякалі на раку, што вілася сярод балотаў. У паветры плылі павуцінкі. На канцы кожнай павуцінкі вісеў павучок. Павуцінак было – мільёны. Яны чапляліся за верхавіны чарацінак, за кустоўе, за травінкі на балотных палянах. Калі глядзець насупраць сонца, здаецца ўсё пакрыта танюткай серабрыстай сеткай.

Шых нацягаў на верх бабровай хаткі сухой травы, песьціўся ў мяккім гнязьдзе, любаваліся на сетку з павуцінак. Скура пайшла рудымі палоскамі, мімікрывала. З сумам думаў, што іх, лясных людзей становіцца ўсё меней. Вось і ён жыве адзін і ня можа знайсці сабе пару, мець дзяцей. Колькі ўжо гадоў не сустракае сваіх. Пройдзе ня так шмат часу і іхняя раса зьнікне.

Узгадаў, як надоечы адпачываў на сеньніку недалёкага хутару і пера-

блытаў хутарскую дзяўчынку з кошкай. Шыхх заўсёды адчуваў думкі і пачуцці ўсяго жывога, што зьяўлялася на невялікай адлегласці. Ад жабы і зьмяі да чалавека. Разьлёгся на пахкім, з атавы сене і адчуў, як па драбіне падымаецца кошка. Думкі былі разарваныя і простыя: “Прыступка. Яшчэ прыступка. Пастаю. Прыступка. Прыступка. Высока. Прыступка. Там мышы.” І раптам над люкам у сенавал – блішчастыя цікаўныя вочы. Давялося імгненна закапацца ў сена. Павольна спусьцілася назад. “Там цёмна. Страшна. Хлеўнік схопіць”.

Хлеўнік – Гэта ён, Шыхх. Вечарам бабуля мыла малой ногі ля ганку, – Шыхх падглядаў праз шчыліну ў зашчытку, – і яны размаўлялі пра лясную нечысьць:

– ...Дамавік, Дамінічка – такі чорны, валасаты. Жыве пад печчу і дапамагае гаспадарам спраўна гаспадарыць. А калі яго пакрыўдзіць, можа і шкодзіць – то посуд паб’е, то качаргой лясьне. Палохае гаспадароў. А бывае, Дамінічка, Дамавік жыве ў гумне ці на сене, тады яго клічуць Хлеўнік. Ён раніцай, перад сьвітанкам тузае за нагу пеўня. Певень палохаецца, б’е крыламі і крычыць. І будзіць гаспадароў на працу. Вельмі Дамавік ня любіць шуму, сваркі, неакуратнасьці ў рабоце...

– Бабуля, а чаму Дамавік – нечысьць? Ён ня мыецца?

– Не, Дамінічка. Дамавік – гэта былы чорт. Ён ад чарцей адстаў, а да людзей не прыстаў. Ты ж ведаеш, хто такія чэрці?

– Ведаю, гэта анёлы, якія ня слухаліся Бога. Нам сястра Альжбета распавядала.

– Правільна, Дамінічка. А чэрці – нечысьць. Значыць і Дамавік – нечысьць. І Хлеўнік, і Лесавік, і Вадзянік, і Багнік, і Жыжаль, Кікімара... Шмат ёсьць нечысьці.

– Бабуля, а я бачыла сёньня Хлеўніка. Ён зусім ня чорны і не валасаты. Ён – шэры. І голы.

– Дзе ж ты бачыла, Дамінічка?

– У гумне на сене. Я залезла па драбіне. Ён ня страшны. Толькі падзьмуў вецер, сена ўзьляцела, і Хлеўнік зьнік...

– Дамінічка, а хто табе дазволіў лазіць на сена? А калі б ты з драбіны ўпала? – Бабуля спалохалася. – Дамінічка, ты ж ўжо разумная дзяўчынка. Ты павінна разумець, што я табе распавядаю казкі. Насамрэч няма ніякіх Дамавікоў, Хлеўнікаў. Гэта раней людзі былі непісьменныя, панапрыдумлялі...

– Няма нечысьці? А анёлы? Іх таксама няма?

– Ёсьць, Дамініка. І нечысьць, і анёлы. Падрасьцеш – даведася. Якая цікаўная – забытала ты мяне сваімі пытаннямі! Сама потым разьбярэшся. Вось – ножкі памылі – давай я цябе занясу ў ложка. Позна ўжо. Спаць.

Нешта пагрозьлівае, неасэнсаванае ўстрывожыла Шыхха, адарвала ад роздумаў. Прыслухаўся. Яго абкружалі. Людзі. Шмат людзей. Гэтыя мясціны ніколі ня ведалі столькі. Кола замкнулася вакол і пачало сьціскацца. Людзі ішлі шчыльна, павольна, шумна. Перагаворваліся. Вецярок прынёс пах тытунёвага дыму. Гэта не магло быць звычайным загонным паляваньнем. Уся дзічына ўцякла адсюль у час першай загонкі. Значыць, палююць на яго. Шыхх мог зашыцца ў траву, ці кусты – самы спрактыкаваны паляўнічы не заўважыў бы яго і з двух крокаў – але асьцерагаўся, што вернуцца сабакі.

Кола звужалася. За густымі кустамі, што густа расьлі па берагах, зусім побач – крокі, трэск сукоў і трысьнягу, блямканьне зброі. Мнагагалосы тэлепатычны хор. Лаўцы злавалі на егера, на старшыню, на апошнюю восеньскую цеплыню, гатовыя былі страляць ва ўсё жывое. Асобна выдзяляліся некалькі галасоў: “А раптам які селянін? Зараз жа ўся вёска апранутая ў камуфляж...” Але такіх было мала. І яшчэ Шыхх адчуў ад гэтых людзей нешта цяжкое, незразумелае і жахлівае. Такое ён адчуваў толькі адзін раз у жыцьці, даўно, калі сустрэў шалёнага ліса. Ліс разявіў пашчу і губляючы па зямлі ніткі цягучай сьліны рушыў на яго, фіксуючы мутным позіркам. Звычайна зьвяры баяліся, заўжды саступалі дарогу, а той раз спалохаўся Шыхх. І саступіў сам.

Рака, дзе ён адпачываў дзяліла аблаву на два паўколы. Сьлізгануў у ваду, нырнуў і пайшоў па цячэньні. Рака сярод тарфянікаў, дно цёмнае, скура Шыхха праз некалькі імгненьняў таксама счарнела, як у мурына, і ён стаў зусім незаўважным. Спускаўся ўніз на колькі здолеў затрымаць дыханьне. Вынырнуў асьцярожна – у куст ракіты з гальлём на вадзе. Стараючыся не фыркнуць, аддыхаўся. Аблава засталася пустой. Некалькі хвілінаў слухаў. Так, з кола высьлізнуў. У тым баку, дзе сышліся людзі крыкі і лаянка. Лаюць старшага егера, ня вераць у існаваньне “тэарыста”.

Выбраўся на бераг і пабег прэч па зьвярынай сьцежцы. Далей, далей ад гэтага незразумелага жаху!..

...Занадта сьпяшаўся, імкнуўся хутчэй пакінуць балота, дзе ўпершыню палявалі на яго, і раптам па мазгах моцна разанула ранейшым цёмным, прымусяўшы імгненна спыніцца...

...Яны ўбачылі адзін другога адначасова – Шыхх, раптоўна перарваўшы імклівы бег, і старшыня, разваліўшыся на раскладным крэсьле з “Браўнінгам” на каленях. Як заўсёды на малой адлегласьці, Шыхх імгненна адчуў усё, што рабілася ўнутры гэтага чалавека. Там быў страх за жыцьцё і шкадаваньне, што адправіў ахову. І здзіўленьне – як нечакана ўзьнік перад ім гэты незнаёмец у камуфляжным... гідракасьцюме, ці што? Відаць – сапраўды тэарыст, прыйшоў па рацэ. Чаму бяз зброі?

Быў страх, што сьвету стане вядома пра таемныя турмы, дзе ён трымае сваіх ворагаў. Ня ўсіх, толькі каго ўдалося выявіць. З гэтымі яшчэ працаваць і працаваць.

Раздражненьне так званай сусьветнай супольнасьцю, якая суне свой нос у ягоныя ўнутраныя справы. Што гэта яшчэ за свабода слова? Якія яшчэ правы чалавека? Гэтаму быдлу патрэбен добры бізун!

Была злосьць на апазіцыю, якую ніяк ня мог прыдушыць канчаткова і для барацьбы з якой страшэнна разрасьціў і раскарміў карныя органы. Трэба часцей мяняць судовую, пракурорскую і паліцэйскую вярхушку. Асабліва паліцэйскую. Паліцэйскія вярхі становяцца занадта моцнымі і пачынаюць думаць аб вярхоўнай уладзе.

Але ўсё гэта пераважвалася жахлівым пачуцьцём, падобным на тое, ад шалёнага ліса. Толькі зараз яно было шматкроць мацнейшым. Гэта была хваравітая нянавісьць да ўсяго сьвету. Да гэтай вась травы, да дрэваў, да візіркі, на якой сядзеў, да крэсла. Чорная нянавісьць. Уся яго істота імкнулася да забойства.

Шыхх, які забіваў толькі для ежы, ці абараны жыцця, здрыгануўся ад велізарнай мярзоты. Як і тады, з лісам, яму захацелася саступіць...

...Старшыня ускінуў стрэльбу. Яго апанаваў велічэзны страх – зараз вось гэты скочыць на яго і голымі рукамі... Нездарма ж у яго не відаць зброі. З-за страху злавіць на мушку шыххаву галаву не ўдавалася...

...Шыхх не саступіў. Ён адчуваў момант, калі палец павінен націснуць на спуск, і мог лёгка ўхіліцца ад зараду, але не варухнуўся. Толькі глядзеў у вочы.

Паніка прайшлася па нервах старшыні моцным электрычным імпульсам. Дасягнула наднырачнікаў і яны выкінулі ў кроў магутную дозу адрэналіну. Калісьці гэта дапамагала нашым продкам зрабіць трохметровы скачок уверх, да сукоў дрэва, каб выратавацца ад атакі драпежніка. Адрэналін рэзка расшырыў каранарныя сасуды, выклікаў узмацненне сардэчных скарачэнняў і крывянога ціску. Сасуды мозгу ня вытрымалі. “Браўнінг” вываліўся з рук, сунуўся руляй у зямлю. У тэлепатычным “эфіры” наступіла цішыня. Шыхх павольна павярнуўся і пакрочыў ўздоўж візкі. На раскладным крэсьле расплыўся старшыня з сярдзітым позіркам і адвіслай ськівіцай. З разяўленага роту на грудзі сьцякала цягучая сьліна.

Пінск. Травень 2006 г.

